

การติดตามประเมินผล เพื่อการเรียนรู้และพัฒนา

สนับสนุนโดย

สำนักสร้างสรรค์โอกาสและนวัตกรรม (สำนัก 6)

สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.)

การติดตามประเมินผล เพื่อการเรียนรู้และพัฒนา

สนับสนุนโดย

สำนักสร้างสรรค์โอกาสและนวัตกรรม (สำนัก 6)

สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.)

ที่ปรึกษา

นายสุรพล เหลี่ยมสูงเนิน

คณะผู้จัดทำ

นางสุจิตราภรณ์ คำสอาด

นางสาววนิดา วัฒนชีวินปกรณ์

นางสาวสุชาดา คู่้มสลุด

นางสาวดวงเดือน อภิชาติพงศ์พันธ์

สนับสนุนโดย

สำนักสร้างสรรค์โอกาสและนวัตกรรม (สำนัก 6)

สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.)

(เอกสารฉบับนี้พัฒนามาจากคู่มือการติดตามประเมินผลเพื่อการเรียนรู้และพัฒนาสำหรับหน่วยจัดการระดับจังหวัด (พิมพ์ครั้งที่ 1) จึงขอสงวนสิทธิ์ในการคัดลอกโดยมิได้อ้างอิง เผยแพร่หรือจัดพิมพ์ซ้ำโดยไม่ขออนุญาตจากสำนักสร้างสรรค์โอกาสและนวัตกรรม และคณะผู้จัดทำ)

คำนำ

สำนักสร้างสรรค์โอกาสและนวัตกรรม สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) ให้ความสำคัญกับการประเมินผลเพื่อการเรียนรู้และพัฒนา ด้วยเหตุที่ว่า การสนับสนุนโครงการในทุกระดับของสำนักมีเป้าหมายให้เกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมสุขภาพหรือปัจจัยทางสังคมที่กำหนดสุขภาพ ดังนั้นจำเป็นต้องมีการติดตามและประเมินผลผลลัพธ์ เพื่อติดตามผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นระหว่างทาง และผู้ดำเนินโครงการเกิดการเรียนรู้ พัฒนาและปรับปรุงการดำเนินงานระหว่างทางให้สามารถบรรลุวัตถุประสงค์เชิงผลลัพธ์ให้มากที่สุด

สำนักจึงร่วมมือกับกลุ่มนักวิชาการที่มีความรู้และความเชี่ยวชาญด้านการประเมินผลเพื่อการเรียนรู้และพัฒนา ดำเนินการจัดทำคู่มือการติดตามประเมินผลเพื่อการเรียนรู้และพัฒนาสำหรับหน่วยจัดการระดับจังหวัดเพื่อนำไปใช้ติดตามผลลัพธ์กับโครงการสร้างเสริมสุขภาพขนาดเล็กในรอบแรก ซึ่งได้รับการตอบรับจากหน่วยจัดการระดับจังหวัดเป็นอย่างดี และเห็นว่าหน่วยจัดการอื่นๆ ของสำนัก น่าจะสามารถใช้ความรู้ชุดดังกล่าวเพื่อการติดตามและประเมินผลโครงการเชิงผลลัพธ์ได้ จึงได้มอบหมายให้กลุ่มนักวิชาการกลุ่มเดิมดำเนินการพัฒนาคู่มือการติดตามประเมินผลเพื่อการเรียนรู้และพัฒนาสำหรับหน่วยจัดการของสำนักให้ใช้ได้ทั่วไปมากขึ้น

ดังนั้นคู่มือการติดตามประเมินผลเพื่อการเรียนรู้และพัฒนาฉบับนี้จึงได้ทำการปรับเนื้อหา ภาพ การนำเสนอและตัวอย่างที่ทำให้ผู้สนใจเรียนรู้ได้ใช้ในการศึกษาค้นคว้าเพื่อนำไปปฏิบัติได้อย่างกระชับและเข้าใจง่ายขึ้น โดยเนื้อหาของการเรียนรู้เป็นเนื้อหาที่ครอบคลุมตั้งแต่การพัฒนาโปรแกรมผลลัพธ์ บันไดผลลัพธ์ และการออกแบบเก็บข้อมูลผลลัพธ์ ตลอดจนการสะท้อนข้อมูลเพื่อพัฒนาอย่างครบถ้วน

อย่างไรก็ตาม หากพบข้อผิดพลาดในคู่มือฉบับนี้ คณะทำงานวิชาการและสำนักพร้อมรับฟังข้อเสนอแนะเพื่อนำไปปรับปรุงในโอกาสต่อไป

สารบัญ

บอกกล่าวก่อนเข้าเรื่อง	5
การคิดตามประเมินผลที่ต้องทำให้เกิดการเรียนรู้และพัฒนา	7
เริ่มต้นทำความเข้าใจกับ...	10
แนวคิดการทำงานสร้างเสริมสุขภาพเชิงผลลัพธ์	
โปรแกรมผลลัพธ์ (Logic Model)	
วงจรการคิดตามประเมินผลเพื่อการเรียนรู้และพัฒนา	19
6 ขั้นตอนในการออกแบบการคิดตามประเมินผลเพื่อการเรียนรู้และพัฒนา	20
ขั้นตอนที่ 1 ทำบันไดผลลัพธ์ และกำหนดโจทย์ประเมิน	
ขั้นตอนที่ 2 กำหนดตัวชี้วัดผลลัพธ์ กิจกรรม และออกแบบการเก็บข้อมูลตัวชี้วัดผลลัพธ์	
ขั้นตอนที่ 3 ปฏิบัติงานตามกิจกรรมที่ออกแบบไว้ และเก็บข้อมูลตามตัวชี้วัด	
ขั้นตอนที่ 4 วิเคราะห์ข้อมูล และอภิปรายผล	
ขั้นตอนที่ 5 สะท้อนผลลัพธ์ให้กับผู้ที่เกี่ยวข้อง	
ขั้นตอนที่ 6 ปรับกระบวนการหรือแผนการดำเนินงาน	
รายงานเชิงผลลัพธ์ : หลักฐานเพื่อการเรียนรู้และพัฒนา	36

ภาคผนวก 1 : ทิศทาง วัตถุประสงค์และเป้าหมาย 10 ปี สสส.

ภาคผนวก 2 : ตัวอย่างบันไดผลลัพธ์โครงการสร้างเสริมสุขภาพ

บอกกล่าวก่อนเข้าเรื่อง

ตลอดช่วงเวลาที่ผ่านมานี้ สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) ให้ความสำคัญกับการร่วมมือกับภาคีเครือข่ายในการขับเคลื่อนงานสร้างเสริมสุขภาพด้วยการ "จุดประกาย สานและเสริมพลังแก่บุคคลและองค์กรทุกภาคส่วน เพื่อให้ประชาชนมีขีดความสามารถในการจัดการหรือควบคุมพฤติกรรมเสี่ยงที่มีผลต่อสุขภาพของตนเอง และเพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงกลไก/กฎระเบียบในสังคมและสิ่งแวดล้อมให้เกิดการหนุนเสริมและเอื้อต่อการมีสุขภาวะ" เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์และเป้าหมาย 10 ปี (พ.ศ. 2555 – 2564)¹

สำนักสร้างสรรค์โอกาสและนวัตกรรม (สำนัก 6) ได้ให้การสนับสนุนกลุ่มบุคคล ชุมชนและองค์กรที่สนใจและมีความพร้อมจะทำโครงการสร้างเสริมสุขภาพที่ตรงกับสภาพปัญหาและความต้องการของพื้นที่ โดยผ่านช่องทางหลัก 4 ช่องทาง คือ โครงการสร้างเสริมสุขภาพทั่วไป โครงการสร้างเสริมสุขภาพประเด็นเฉพาะ โครงการสร้างเสริมสุขภาพขนาดเล็ก และกิจกรรมอย่างง่าย รวมทั้งชักชวนภาคีที่มีความมุ่งมั่นตั้งใจเข้ามาเป็น "หน่วยจัดการระดับพื้นที่ (Node)" เพื่อช่วยค้นหาและพัฒนาภาคีรายย่อยในการทำโครงการสร้างเสริมสุขภาพขนาดเล็กด้วยกระบวนการที่ง่ายและวัดผลได้ ควบคู่ไปกับการติดตามและเสริมพลังภาคีให้สามารถทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ

¹ วัตถุประสงค์และเป้าหมาย 10 ปีปรากฏอยู่ในภาคผนวก 1

ผลจากการถอดบทเรียนความสำเร็จของโครงการระดับชุมชนที่สำนัก 6 สนับสนุนใน 6 ประเด็น ได้แก่ การลด ละ เลิกการดื่มเครื่องดื่มแอลกอฮอล์ในงาน บุญงานประเพณี การจัดการขยะในชุมชน การส่งเสริมการบริโภคผักผลไม้เพื่อ สุขภาพในโรงเรียน การผลิตและบริโภคผักปลอดสารเคมีในครัวเรือน การจัดการ จุดเสี่ยงเพื่อป้องกันอุบัติเหตุในชุมชน และการส่งเสริมสุขภาพผู้สูงอายุ สะท้อนให้ เห็นถึงความสำคัญของการทำงานสร้างเสริมสุขภาพที่ต้องมีการกำหนด "ผลลัพธ์" ที่ต้องการให้ชัดเจน และต้องมี "หน่วยจัดการ" ในระดับพื้นที่ที่มีศักยภาพพร้อมที่จะ ขับเคลื่อนงาน กำกับ ติดตามประเมินผลได้อย่างมีประสิทธิภาพ สอดคล้องกับ จุดเน้นของสำนัก 6 ที่ให้ความสำคัญกับการติดตาม "ผลลัพธ์" ที่เปลี่ยนแปลงไปจาก การทำโครงการดังกล่าว ไม่ว่าจะเป็นการเปลี่ยนพฤติกรรมสุขภาพของกลุ่มเป้าหมาย การปรับเปลี่ยนนิกิตาหรือสิ่งแวดล้อมให้เอื้อต่อการเปลี่ยนพฤติกรรม มากกว่าจะ เป็นเพียงการติดตามว่าได้ทำกิจกรรมอะไรไปแล้วหรือเกิดผลผลิตอะไรเท่านั้น

สำนัก 6 เห็นประโยชน์ของการติดตามประเมินผลเพื่อการเรียนรู้และพัฒนา ซึ่งเป็นองค์ประกอบสำคัญของการขับเคลื่อนงานสร้างเสริมสุขภาพเชิงผลลัพธ์ให้ ประสบผลสำเร็จ จึงได้จัดทำคู่มือเล่มนี้ขึ้นมาและมุ่งหวังให้ภาคีเครือข่ายและหน่วย จัดการมีความรู้ความเข้าใจเบื้องต้นในการนำไปปรับใช้ดำเนินงานในพื้นที่ต่อไป

การติดตามประเมินผลที่ดี ต้องทำให้เกิดการเรียนรู้และพัฒนา

การติดตามประเมินผลจะช่วยให้ผู้ทำโครงการเห็นการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นจากการดำเนินงาน และยังช่วยให้เห็นถึงความเสี่ยงที่อาจจะเกิดขึ้นระหว่างทางจนทำให้ไม่ได้ผลลัพธ์ที่ต้องการ

การติดตามประเมินผลที่ดีต้องทำให้ผู้ทำโครงการเกิดการเรียนรู้และพัฒนา เพราะการติดตามประเมินผลและปรับปรุงการทำงานด้วยตนเอง (*บางครั้งอาจมีทีมงานของหน่วยจัดการหรือผู้ประเมินภายนอกมาช่วยก็ได้*) จะช่วยให้เกิดการเรียนรู้ว่า ต้องทำอะไรจึงจะเกิดผลสำเร็จ มีจุดอ่อนตรงไหนและควรปรับเปลี่ยนวิธีการดำเนินงานอย่างไร

การติดตามประเมินผลที่ดีต้องคุยเรื่อง "ผลลัพธ์" เป็นหลัก ต้องมีข้อมูลผลลัพธ์ที่ชัดเจน น่าเชื่อถือและเป็นที่ยอมรับร่วมกันของทุกฝ่าย สามารถใช้ประเมินได้ว่าเกิดผลลัพธ์ตามที่ต้องการหรือไม่ มากน้อยเพียงใด อย่างไรก็ตามการติดตามประเมินผลจึงไม่หยุดที่การทบทวนปัญหาในการจัดกิจกรรมและผลผลิตที่เกิดขึ้นเท่านั้น

การติดตามประเมินผลต้องทำหลายรอบหลายครั้งทั้งระหว่างและหลังดำเนินโครงการ เปรียบเสมือนการทำ Plan – Do – Check – Act (PDCA) เพื่อจะได้ปรับเปลี่ยนแนวทางและวิธีการดำเนินงานได้ทันทั่วทั้งเมื่อติดตามแล้วยังไม่เกิดผลลัพธ์ที่ตั้งไว้ เช่น ไม่สามารถเปลี่ยนความรู้ความตระหนัก ไม่เกิดกลุ่มแกนนำ ไม่สามารถตกลงกติกาชุมชนได้ เป็นต้น

สิ่งที่ต้องให้ความสำคัญ คือ การทำให้ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องทั้งผู้ทำโครงการ กลุ่มเป้าหมายและภาคีเครือข่ายเข้ามามีส่วนร่วมในการติดตามประเมินผล มีการร่วมวงคุยเรื่องผลลัพธ์กันอย่างต่อเนื่อง เพื่อให้เข้าใจถึงการเปลี่ยนแปลงหรือผลลัพธ์

ที่เกิดขึ้น ได้เรียนรู้วิธีแก้ไขปัญหาหรือหาทางออกไปพร้อมๆกัน มุ่งสู่เป้าหมายผลลัพธ์ที่ได้วางไว้ร่วมกัน ถือเป็น การติดตามประเมินผลที่มีการเรียนรู้แลกเปลี่ยนประสบการณ์ซึ่งกันและกันอันมีประโยชน์มากกว่าการติดตามประเมินผลแบบดั้งเดิม²

เงื่อนไขสำคัญ ที่จะทำให้ผู้ทำโครงการสามารถนำการติดตามประเมินผลเพื่อการเรียนรู้และพัฒนามาใช้ได้สำเร็จ

- ต้องเข้าใจผลลัพธ์ สามารถจำแนกได้ว่าผลลัพธ์ใดเกิดก่อน-หลัง และทราบว่าการกระทำใดบ้างที่จะทำให้เกิดผลลัพธ์ในแต่ละขั้น
- สามารถออกแบบวิธีการเก็บข้อมูลผลลัพธ์จากกิจกรรมที่ดำเนินงานในแต่ละช่วงเวลา เพื่อใช้เปรียบเทียบผลลัพธ์การเปลี่ยนแปลงได้อย่างชัดเจน
- สามารถออกแบบการสะท้อนผลลัพธ์ในแต่ละช่วงของกิจกรรม ทั้งที่เป็นไปตามคาดและไม่เป็นไปตามคาด ทำให้เกิดการเรียนรู้และปรับกระบวนการทำงานที่จะนำไปสู่เป้าหมายได้

ภาษาเตือนใจ

การติดตามประเมินผลเพื่อการเรียนรู้และการพัฒนา คือ การติดตามประเมิน "ผลลัพธ์" ที่เกิดจากการทำงาน โดย "ผู้ทำโครงการเป็นผู้ติดตามประเมินผลด้วยตัวเอง" ต้องมีการติดตามผลลัพธ์ "ระหว่างทาง" ด้วย เพื่อให้สามารถนำมาใช้ปรับปรุงการทำงานให้บรรลุผลลัพธ์ที่คาดหวังได้

² การติดตามประเมินผลแบบดั้งเดิมส่วนใหญ่ดำเนินการโดยผู้ประเมินภายนอก ซึ่งอาจเป็นบุคคลคนเดียวหรือกลุ่มเดียว ทำการประเมินครั้งเดียวเมื่อสิ้นสุดโครงการ เพื่อให้ผู้ให้ทุนรับรู้ผลการดำเนินงานและใช้ตัดสินใจว่าควรให้ทุนต่อหรือไม่อย่างไร

ข้อควรระวัง! อย่าสับสนระหว่าง “ผลผลิต” กับ “ผลลัพธ์”

ผลผลิต (Output) คือ ผลของการดำเนินงานที่เกิดขึ้นทันทีหลังการจัดกิจกรรม แต่ **ผลลัพธ์** (Outcome) คือ การเปลี่ยนแปลงจากสภาพที่เคยเป็นมาสู่สภาพที่ควรจะเป็น เช่น การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมสุขภาพ การเปลี่ยนแปลงปัจจัยทางสังคมที่กำหนดสุขภาพ ยกตัวอย่าง

- กิจกรรมจัดอบรมเพื่อสร้างสมรรถนะให้กับบุคคล ผลผลิตที่ได้ คือ จำนวนผู้ที่เข้ารับการอบรม แต่ผลลัพธ์ที่ได้ คือ ระดับการรับรู้และการนำความรู้ที่ได้รับไปใช้ประโยชน์หรือถ่ายทอดของคนที่เข้ารับการอบรม
- กิจกรรมจัดประชุมเพื่อสร้างข้อตกลง/กลไกร่วมกันในชุมชน ผลผลิตที่ได้ คือ จำนวนผู้เกี่ยวข้องที่เข้าร่วมประชุมและข้อตกลง/กลไกที่ได้จากมติที่ประชุม แต่ผลลัพธ์ที่ได้ คือ ผู้ที่เกี่ยวข้องปฏิบัติตามข้อตกลง/กลไกอย่างเคร่งครัดต่อเนื่อง
- กิจกรรมสร้างความร่วมมือจากผู้ที่เกี่ยวข้องในชุมชนเพื่อเปลี่ยนสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการสร้างเสริมสุขภาพ ผลผลิตที่ได้ คือ จำนวนผู้เกี่ยวข้องที่ร่วมลงชื่อให้ความร่วมมือ แต่ผลลัพธ์ที่ได้ คือ ผู้เกี่ยวข้องปฏิบัติตามข้อตกลงอย่างต่อเนื่อง

เริ่มต้นทำความเข้าใจกับ....

● แนวคิดการทำงานสร้างเสริมสุขภาพเชิงผลลัพธ์

การสร้างเสริมสุขภาพ คือ กระบวนการสนับสนุนให้ประชาชนสามารถควบคุม พฤติกรรมสุขภาพของตนเอง และสามารถควบคุมปัจจัยทางสังคมกำหนดสุขภาพ เพื่อให้บุคคล ครอบครัวและชุมชนมีสุขภาพและคุณภาพชีวิตที่ดี³

ปัจจัยทางสังคมกำหนดสุขภาพต้องมองทั้งระดับปัจเจก เช่น อายุ เพศ สภาพร่างกาย ความเชื่อ ทักษะสติ รูปแบบการใช้ชีวิตประจำวัน ฯลฯ ระดับชุมชน เช่น เครือข่ายสังคมและชุมชน และระดับมหภาค เช่น สภาพเศรษฐกิจและสังคม สภาพแวดล้อมทางกายภาพ ระบบบริการสาธารณสุข สวัสดิการต่างๆ ฯลฯ

การทำงานสร้างเสริมสุขภาพเชิงผลลัพธ์จะต้องระบุ "**ผลลัพธ์ (Outcome)**" หรือการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นจากการดำเนินแผนงาน/โครงการนั้นๆ ได้ชัดเจน อาจจัดระดับของผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นได้ 3 ระดับ⁴

โดยที่ผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นระหว่างทางต้องเชื่อมโยงส่งผลซึ่งกันและกันอย่างมีหลักฐานและอธิบายได้

³ รศ.นพ.อำนาจ ศรีรัตนบัลล์ (2559). แนวคิดการสร้างเสริมสุขภาพมุมมองใหม่, เอกสารประกอบการประชุมปฐมนิเทศหน่วยจัดการร่วมกับ สสส. ในระดับพื้นที่ (Node). วันที่ 17 มิถุนายน 2559.

⁴ ปรับปรุงจาก Spencer,B. (2007). Modelling the results of health promotion activities in Switzerland: development of the Swiss Model for Outcome Classification in Health Promotion and Prevention (Online), http://lbihpr.lbg.ac.at/de/sites/files/lbihpr/docs/Galerie/Team/WD_Werkstatt_SS2009/Evaluation.pdf

ผลลัพธ์ระดับ A เป็นผลกระทบ (Impact) หรือการเปลี่ยนแปลงสถานะทางสุขภาพของกลุ่มเป้าหมาย เป็นผลลัพธ์สูงสุดที่ต้องการให้บรรลุ เช่น การเจ็บป่วยและบาดเจ็บลดลง อายุคาดเฉลี่ยเพิ่มขึ้น ความเป็นอยู่และคุณภาพชีวิตดีขึ้น ฯลฯ

ผลลัพธ์ระดับ B เป็นการเปลี่ยนแปลงตัวกำหนดที่ส่งผลต่อสุขภาพ เมื่อเปลี่ยนแปลงแล้วจะมีอิทธิพลต่อสถานะทางสุขภาพ (หรือผลลัพธ์ระดับ A) แบ่งออกเป็น 3 ด้าน คือ การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมสุขภาพทั้งระดับปัจเจก กลุ่มคนและชุมชน

- การเปลี่ยนแปลงสภาพแวดล้อมทางสังคม เกิดนโยบาย ข้อตกลง กลไก หรือกติกาที่ถือปฏิบัติร่วมกันภายในชุมชน/สังคม

- การเปลี่ยนแปลงสภาพแวดล้อมทางกายภาพ เช่น มีการนำแผนส่งเสริมสุขภาพไปดำเนินงานในชุมชนอย่างต่อเนื่อง มลภาวะลดลง ปรับแก้จุดเสี่ยง ฯลฯ

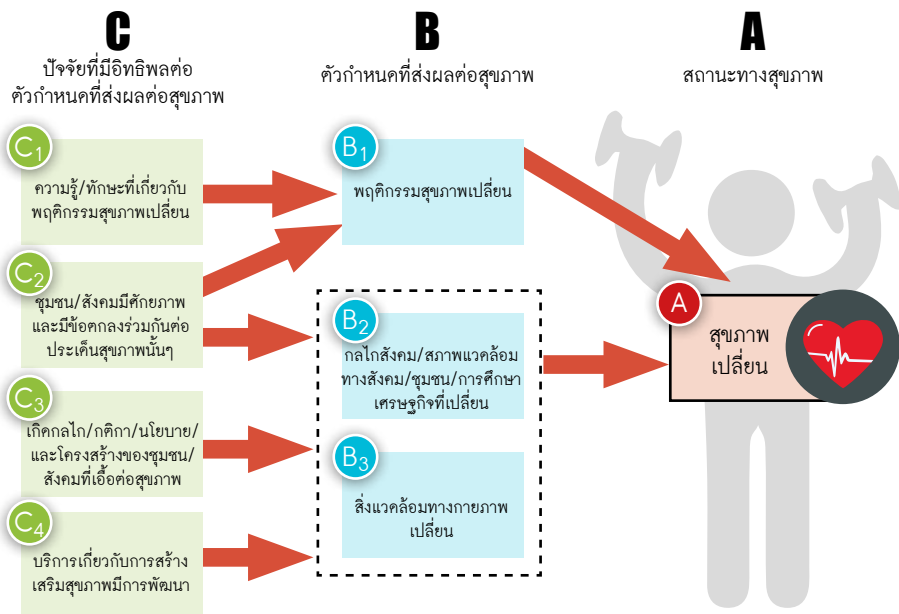
ผลลัพธ์ระดับ C เป็นการเปลี่ยนแปลงปัจจัยหรือเงื่อนไขที่มีอิทธิพลต่อตัวกำหนดสุขภาพ ซึ่งตัวกำหนดสุขภาพนี้จะเปลี่ยนแปลงไปในทิศทางที่ต้องการได้ขึ้นอยู่กับปัจจัย 4 ด้าน คือ

- การเปลี่ยนแปลงทางทักษะความรู้ที่เกี่ยวข้องกับการเปลี่ยนพฤติกรรมสุขภาพของบุคคล เช่น คนในชุมชนมีความรู้ มีทักษะในการนำความรู้ไปใช้ มีความเชื่อมั่นและตั้งใจจะปรับเปลี่ยนพฤติกรรมสุขภาพของตนเอง เป็นต้น

- การเปลี่ยนแปลงของการรวมตัวของกลุ่มบุคคล/ชุมชนที่มีความพร้อมและมีข้อตกลงร่วมกันในการทำงานสร้างเสริมสุขภาพ เช่น มีกลุ่มแกนนำที่เข้มแข็งและมีศักยภาพ มีภาคีหนุนเสริม กลุ่มเป้าหมายยอมรับและปฏิบัติตามกติกาที่กำหนดไว้ เป็นต้น

- การเปลี่ยนแปลงของการเกิดข้อตกลง นโยบาย กติกา กลไกและโครงสร้างชุมชนหรือสังคมที่เอื้อต่อการขับเคลื่อนงาน

- การเปลี่ยนแปลงทางด้านการปรับปรุงและพัฒนาบริการสร้างเสริมสุขภาพ เช่น หน่วยงานที่เกี่ยวข้องมีการออกแบบและปรับเปลี่ยนบริการให้กลุ่มเป้าหมายเข้าถึงได้ง่าย ฯลฯ

ทั้งนี้ อาจจัดกลุ่มผลลัพธ์ตามระดับการเปลี่ยนแปลงออกเป็น 3 ระยะ คือ ระยะสั้น ระยะกลางและระยะยาว

C ระยะสั้น (เกิดการเรียนรู้)	B ระยะกลาง (เกิดการปฏิบัติ)	A ระยะยาว (เกิดผลกระทบ)
เกิดการเปลี่ยนแปลง		
<ul style="list-style-type: none"> • ความรู้/การเรียนรู้ • ความตระหนัก • ทักษะ • แรงบันดาลใจ/แรงจูงใจ • ความตั้งใจจะปรับเปลี่ยนพฤติกรรม 	<ul style="list-style-type: none"> • พฤติกรรมเปลี่ยน • เปลี่ยนแปลงระบบปฏิบัติหรือกลไก • เปลี่ยนแปลงนโยบาย 	<ul style="list-style-type: none"> • ผลกระทบต่อสุขภาพ • ผลกระทบต่อสังคม • ผลกระทบต่อเศรษฐกิจ • ผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม

ผลลัพธ์ระยะสั้น (Immediate Outcomes) เป็นผลลัพธ์ที่จะเปลี่ยนแปลงทันทีหลังจากจบกิจกรรม กลุ่มเป้าหมายจะเปลี่ยนแปลงความตระหนัก ความรู้ ทักษะ หรือเกิดความตั้งใจที่จะเริ่มปรับเปลี่ยนพฤติกรรม การเปลี่ยนแปลงผลลัพธ์ระยะสั้น จึงเป็นการเปลี่ยนแปลงปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อตัวกำหนดที่ส่งผลต่อสุขภาพ (C)

ผลลัพธ์ระยะกลาง (Intermediate Outcomes) เป็นผลลัพธ์ที่เกิดการเปลี่ยนแปลงในระดับลงมือปฏิบัติ จะเกิดขึ้นภายหลังจากที่มีการเรียนรู้และเกิดความตระหนักแล้ว โดยอาจมีหลายรูปแบบ เช่น ปรับเปลี่ยนพฤติกรรม ปรับเปลี่ยนนโยบาย/ข้อบังคับ/กติกาของชุมชน ซึ่งเมื่อเกิดการเปลี่ยนแปลงเหล่านี้แล้วจะนำไปสู่ผลลัพธ์ระยะยาวต่อไป การเปลี่ยนแปลงผลลัพธ์ระยะกลางจึงเป็นการเปลี่ยนแปลงระดับที่เป็นตัวกำหนดที่ส่งผลต่อสุขภาพ (B)

ผลลัพธ์ระยะยาว (Impact) เป็นเป้าประสงค์สูงสุดหรือผลกระทบที่คาดหวัง ซึ่งจะเกิดขึ้นได้ต่อเมื่อมีการปรับเปลี่ยนการปฏิบัติในระยะกลางอย่างจริงจังและต่อเนื่อง การเปลี่ยนแปลงผลลัพธ์ระยะยาวจึงเป็นการเปลี่ยนแปลงทางสถานะสุขภาพ (A) และเป็นการเปลี่ยนแปลงในภาพรวมของชุมชน/สังคมที่สำคัญ 4 ด้าน คือ

- (1) ผลกระทบต่อสุขภาพ : มีสุขภาพที่ดีในมิติต่างๆ
- (2) ผลกระทบต่อสังคม : มีการเปลี่ยนแปลงเงื่อนไขสำคัญในระดับชุมชนที่ทำให้การดำเนินชีวิตในสังคมเปลี่ยนไป เช่น ชุมชนปลอดเหล้าอย่างถาวร
- (3) ผลกระทบต่อเศรษฐกิจ : ผลกระทบต่อรายรับและรายจ่ายของคนในสังคม หรือมูลค่าความสูญเสียจากพฤติกรรมเสี่ยง
- (4) ผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม : ระบบนิเวศน์ที่รับผลกระทบจากการดำเนินโครงการ

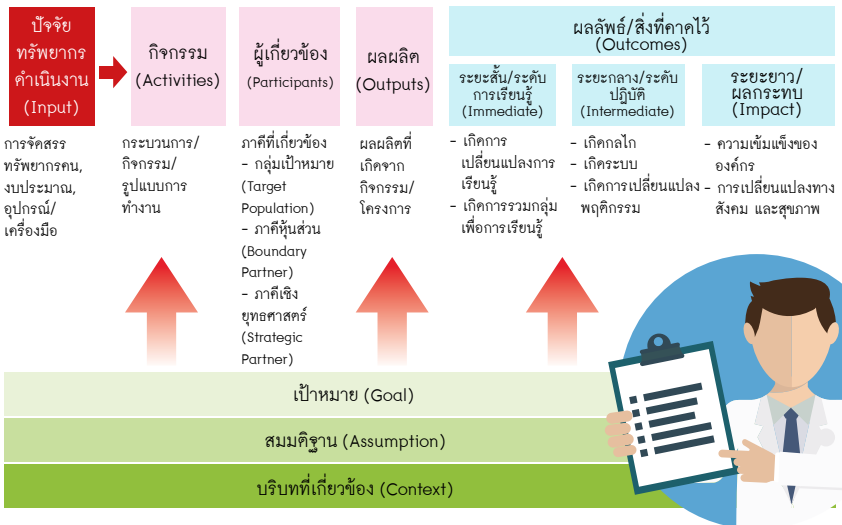
● **โปรแกรมผลลัพธ์ (Logic Model)** หรือแผนผังแสดงความสัมพันธ์ระหว่างองค์ประกอบต่างๆ ที่จะช่วยให้ผู้ดำเนินงานเห็นว่า การจะบรรลุผลลัพธ์ที่กำหนดไว้นั้นจะต้องทำอะไร กับใคร อย่างไร เพื่อช่วยให้ผู้ทำการติดตามประเมินผลสามารถตอบโจทย์สำคัญ 2 เรื่องได้ว่า

■ แผนงาน/โครงการที่ทำการติดตามประเมินผลนั้น เกิดการเปลี่ยนแปลงเชิงผลลัพธ์อะไรบ้าง อย่างไร

■ การเปลี่ยนแปลงผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นนั้นมีความเชื่อมโยงระหว่างผลลัพธ์ ผลผลิตและกิจกรรมอย่างไร เพื่อยืนยันได้ว่าผลลัพธ์ที่ได้เกิดจากกระบวนการทำงานของแผนงาน/โครงการนั้นๆ

โปรแกรมผลลัพธ์จึงมีประโยชน์ในการติดตามประเมินผลแผนงาน/โครงการเป็นอย่างมาก เพราะจะช่วยให้ผู้ประเมินเข้าใจรายละเอียดของแผนงาน/โครงการที่กำลังจะดูประเมิน รู้ว่าผลลัพธ์ของโครงการคืออะไร มีวิธีการดำเนินงานให้บรรลุผลลัพธ์อย่างไร มีใครบ้างที่เกี่ยวข้องในแต่ละกิจกรรม และต้องใช้ทรัพยากรเพื่อสนับสนุนการดำเนินงานมากน้อยเพียงใด

โปรแกรมผลลัพธ์ (Program Theory)

องค์ประกอบสำคัญของโปรแกรมผลลัพธ์

ผลลัพธ์ (Outcomes) ผลของการเปลี่ยนแปลงที่เกิดจากการขับเคลื่อนตามแผนงาน/โครงการให้บรรลุเป้าหมายที่คาดหวังหรือต้องการให้เกิดขึ้น แบ่งเป็นผลลัพธ์ระยะสั้น (ระดับการเรียนรู้) ระยะปานกลาง (ระดับปฏิบัติ) และระยะยาว (ระดับผลกระทบ)

ผลผลิต (Outputs) เป็นผลของการทำกิจกรรมแต่ละกิจกรรม ซึ่งสามารถรู้ได้ทันทีเมื่อทำกิจกรรมนั้นแล้วเสร็จ แต่ยังไม่สามารถบอกได้ว่าจะบรรลุผลลัพธ์หรือไม่

ผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง (Participant) มี 3 กลุ่มสำคัญ คือ

- กลุ่มเป้าหมาย (Target Population) เป็นกลุ่มคนที่ต้องการขับเคลื่อนหรือต้องการให้เกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม ในแต่ละกิจกรรมจะมีกลุ่มเป้าหมายแตกต่างกัน แต่เป้าหมายสุดท้าย คือประชาชนในพื้นที่ได้รับประโยชน์จากการเปลี่ยนแปลงของกลุ่มเป้าหมาย

- ภาคร่วมดำเนินงาน (Boundary Partner) เป็นผู้ที่มีส่วนร่วมดำเนินงานเพื่อให้บรรลุผลลัพธ์ที่กำหนดไว้ เช่น แกนนำชุมชน ผู้ใหญ่บ้าน อสม. ผู้นำกลุ่มอาชีพ ฯลฯ

- ภาคร่วมพลัง/ภาคียุทธศาสตร์ (Strategic Partner) เป็นผู้ที่มีภารกิจหรือเป้าหมายการทำงานของตนเองใกล้เคียงหรือคล้ายคลึงกับเป้าหมายของโครงการ แล้วมาช่วยหนุนเสริมการทำงาน เช่น องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล หน่วยงานในพื้นที่ ฯลฯ

กิจกรรม (Activities) เป็นวิธีการดำเนินงานที่ถูกออกแบบให้สอดคล้องกับผลลัพธ์ที่คาดหวัง ซึ่งต้องมีการวิเคราะห์บริบทของพื้นที่ ทุนเดิมที่มีอยู่ สิ่งที่เป็นแรงเสริม-แรงต้านในการจะไปสู่เป้าหมาย เพื่อนำทุนเดิมหรือแรงเสริมมาเป็นกิจกรรมหนุนเสริมการทำงาน และออกแบบกิจกรรมเพื่อขจัดสิ่งที่เป็นอุปสรรคหรือแรงต้านที่มีอยู่

ปัจจัย/ทรัพยากรที่ใช้ดำเนินงาน (Inputs) ต้องสอดคล้องกับกิจกรรม ผลผลิตและผลลัพธ์ เช่น งบประมาณ วัสดุอุปกรณ์ ความรู้ที่เกี่ยวข้อง เทคโนโลยี สื่อ ทรัพยากรบุคคล เป็นต้น

ข้อคิดในการจัดทำโปรแกรมผลลัพธ์ที่ดี

ต้องวิเคราะห์บริบทที่เกี่ยวข้องให้รอบด้านชัดเจน ทั้งสถานการณ์ แนวโน้มสภาพปัญหาและความต้องการ คำนวณสภาพของพื้นที่ และวิเคราะห์กลุ่มเป้าหมายและภาคีร่วมดำเนินงาน เพื่อนำไปใช้ในการกำหนดผลลัพธ์ ผลผลิตและกิจกรรมที่จะส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงผลลัพธ์นั้นๆ

ตัวอย่างโครงการลด ละ เลิกการดื่มแอลกอฮอล์ในงานบุญ งานประเพณี

การกำหนดผลลัพธ์และความเชื่อมโยงของผลลัพธ์

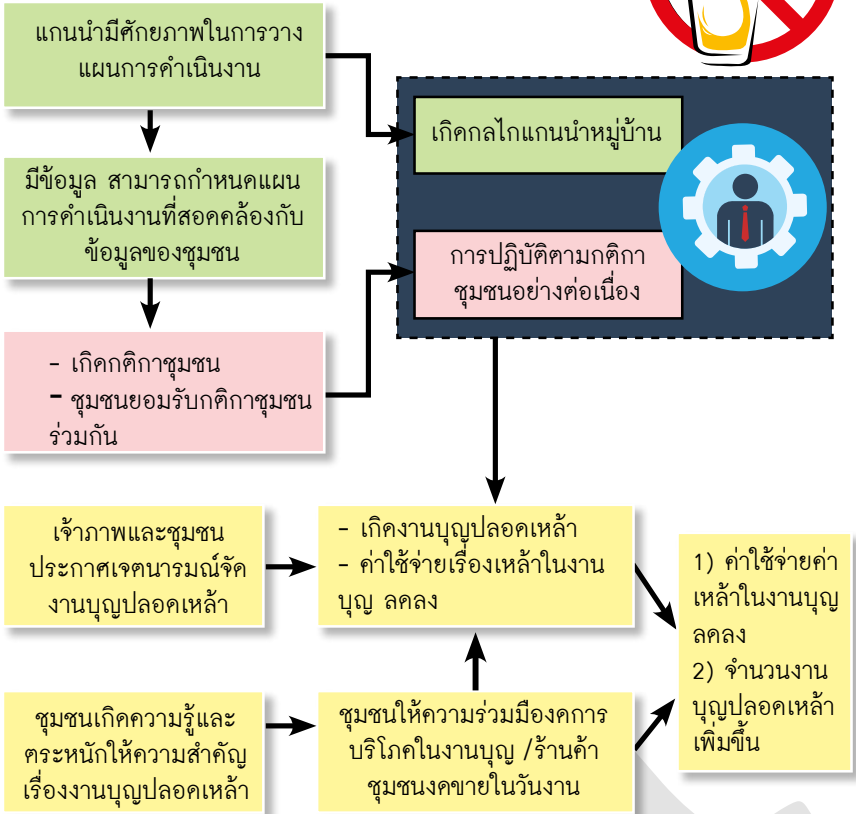
เป้าหมาย : "ชุมชนเป็นเขตปลอดการดื่มเครื่องดื่มแอลกอฮอล์ในงานบุญ งานประเพณี" โดยเน้นการเปลี่ยนแปลงตัวกำหนดที่ส่งผลกระทบต่อสุขภาพ (B) และการเปลี่ยนแปลงปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อตัวกำหนดที่ส่งผลกระทบต่อสุขภาพ (C) ที่มีความเชื่อมโยงกัน 3 กลุ่มผลลัพธ์ คือ

กลุ่มผลลัพธ์ที่ 1 : มีกลไกสภาหรือกลไกแกนนำของชุมชนที่มีศักยภาพ ครอบคลุมบทบาทที่ได้รับมอบหมายจากชุมชน

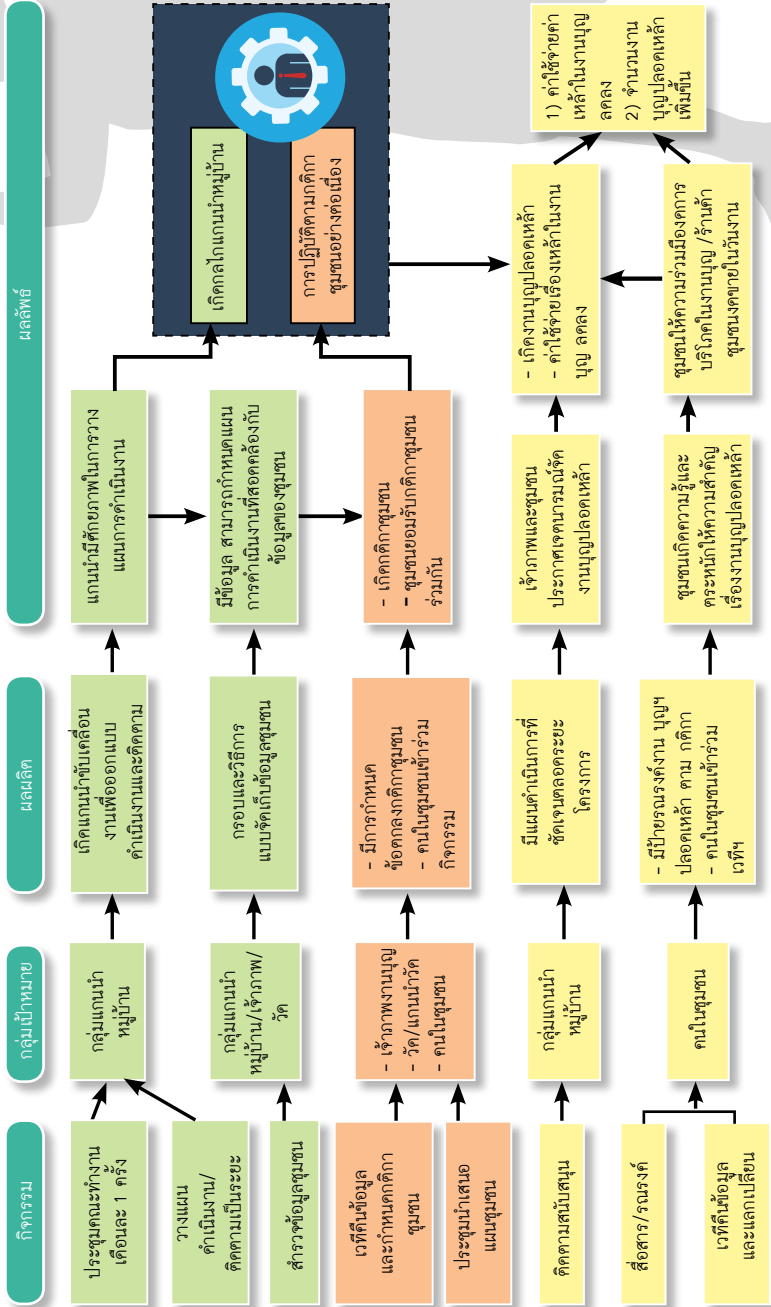
กลุ่มผลลัพธ์ที่ 2 : มีการกำหนดกติกาชุมชนและนำไปใช้อย่างจริงจัง

กลุ่มผลลัพธ์ที่ 3 : มีกลไกการติดตามและสนับสนุนงานบุญงานประเพณี ปลอดเหล้าที่ทำให้เจ้าภาพงานบุญและชุมชนให้ความร่วมมือ

ผลลัพธ์

โปรแกรมผลลัพธ์ที่ได้จากการกำหนดกลุ่มผลลัพธ์ที่ชัดเจน

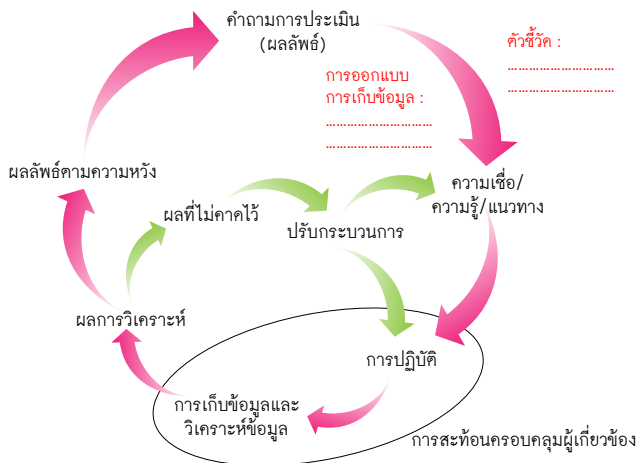
วงจรการติดตามประเมินผล เพื่อการเรียนรู้และพัฒนา

แบ่งเป็น 3 ช่วง

ช่วงแรก : ผู้ทำการติดตามประเมินผลจะชักชวนผู้เกี่ยวข้องทั้งหมดมาช่วยกันออกแบบการดำเนินงาน เริ่มจากการทบทวนและกำหนดตัวชี้วัดผลลัพธ์ที่จะเกิดขึ้นจากการทำกิจกรรม ออกแบบการเก็บข้อมูลตามตัวชี้วัด กำหนดแนวทางการวิเคราะห์และอภิปรายข้อมูล แบ่งความรับผิดชอบในการเก็บข้อมูลและกำหนดช่วงเวลาที่จะสะท้อนผลลัพธ์

ช่วงที่ 2 : เมื่อเริ่มดำเนินโครงการแล้ว จะนำข้อมูลมาวิเคราะห์ว่าได้ทำกิจกรรมอะไรไปแล้วบ้าง เกิดผลลัพธ์อะไร เป็นไปตามที่คาดหวังหรือไม่

ช่วงที่ 3 : เมื่อพบว่าการทำงานไม่เป็นไปตามที่คาดหวังไว้ จะหาทางปรับแผนการดำเนินงานในระยะต่อไปอย่างไร

โจทย์ที่ใช้ในการติดตามประเมินผลจะเน้นที่ "การเปลี่ยนแปลงของผลลัพธ์" ในแต่ละระดับว่าเป็นไปตามที่คาดหวังมากน้อยเพียงใด ผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นมีความเชื่อมโยงกันหรือไม่อย่างไร และกิจกรรมที่ดำเนินงานนั้นสามารถนำไปสู่ผลลัพธ์ที่คาดหวังไว้หรือไม่อย่างไร

6

ขั้นตอนในการออกแบบ

การติดตามประเมินผลลัพธ์เพื่อการเรียนรู้และพัฒนา

- 1 จัดทำบันไดผลลัพธ์ และกำหนดโจทย์ประเมิน
- 2 กำหนดตัวชี้วัดผลลัพธ์ กิจกรรม และออกแบบ การเก็บข้อมูลตัวชี้วัดผลลัพธ์
- 3 ปฏิบัติงานตามกิจกรรมที่ออกแบบไว้ และเก็บข้อมูลตามตัวชี้วัด
- 4 วิเคราะห์ข้อมูล และอภิปรายผล
- 5 สะท้อนผลลัพธ์ให้กับผู้ที่เกี่ยวข้อง
- 6 ปรับกระบวนการหรือแผนการดำเนินงาน

ขั้นตอนที่ 1 จัดทำบันไดผลลัพธ์ และกำหนดโจทย์ประเมิน

การติดตามประเมินผลต้องเริ่มจากการคิดผลลัพธ์ให้ออกมาเป็นขั้นบันไดที่สอดคล้องกับโปรแกรมผลลัพธ์ที่กำหนดไว้เสียก่อน

ประโยชน์ของบันไดผลลัพธ์

- ช่วงเริ่มต้นโครงการ - ช่วยให้ทีมงานเข้าใจผลลัพธ์ที่ต้องการบรรลุที่ละขั้น สามารถออกแบบกิจกรรม และสื่อสารทำความเข้าใจภายในทีมงานและกับกลุ่มเป้าหมายได้ง่ายขึ้น
- ช่วงระหว่างดำเนินโครงการ - ช่วยเป็นแนวทางในการตั้งโจทย์ติดตามประเมินความก้าวหน้าของผลลัพธ์ในแต่ละขั้น
- ช่วงสิ้นสุดโครงการ - ช่วยให้การถอดบทเรียนการดำเนินงานชัดเจนและง่ายขึ้น

วิธีการทำบันไดผลลัพธ์ เริ่มจากการคิดผลลัพธ์ขั้นสุดท้ายที่โครงการต้องการบรรลุ แล้วคิดถอยลงบันไดมาจนถึงผลลัพธ์ขั้นแรก

1) ในกรณีที่เป็นแผนงาน/โครงการขนาดใหญ่ที่มีหลายกลุ่มผลลัพธ์ ควรเลือกกลุ่มผลลัพธ์มาที่ละชุดเพื่อจัดทำบันไดผลลัพธ์ของแต่ละกลุ่ม แต่ถ้าเป็นโครงการที่ไม่ซับซ้อนสามารถคลี่บันไดผลลัพธ์ได้เลย

2) เริ่มการวางผลลัพธ์ขั้นสุดท้ายไว้บนบันไดขั้นบนสุด ส่วนใหญ่จะเป็นผลลัพธ์ระยะกลางหรือผลลัพธ์ระดับตัวกำหนดที่ส่งผลต่อสุขภาพ (B) ไม่ว่าจะเป็นการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมของกลุ่มเป้าหมาย เช่น การลดละเลิกดื่มสุรา หรือเป็นการปรับเปลี่ยนสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม เช่น การจัดงานบุญงานประเพณีปลอดสุราในชุมชน ปริมาณขยะลดลง บางกรณีอาจเป็นผลลัพธ์ระดับสถานะสุขภาพบางตัว (A) ที่เกิดขึ้นในระยะเวลาของโครงการ เช่น ไข่เลือดออกลดลง

3) คิดถอยหลังกลับมายังผลลัพธ์ขั้น 2 ซึ่งหากผลลัพธ์ขั้นสุดท้ายเป็นผลลัพธ์ระดับตัวกำหนดที่ส่งผลต่อสุขภาพ (B) จะคิดย้อนกลับมาว่าต้องเปลี่ยนแปลงปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อตัวกำหนดสุขภาพให้ได้ก่อน จึงจะส่งผลให้เกิดผลลัพธ์ขั้นสุดท้ายได้ เช่น การมีความรู้ความเข้าใจ/ความตระหนักของกลุ่มเป้าหมาย การมีข้อตกลงร่วมกัน/กลไก/แนวทางในการปรับเปลี่ยนนโยบายและสภาพแวดล้อมร่วมกัน ยกตัวอย่าง อยากให้ผู้ขับขี่มอเตอร์ไซด์สวมหมวกนิรภัยมากขึ้น ต้องสร้างความรู้ความตระหนักถึงผลเสียหาย ควบคู่ไปกับการมีกลไกในการเฝ้าระวังบังคับใช้กฎหมายด้วย

4) คิดถอยกลับมาผลลัพธ์ขั้นแรก อาจเป็นผลลัพธ์ระดับปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อตัวกำหนดสุขภาพ (C) ที่ต้องเกิดขึ้นก่อนจึงจะทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในผลลัพธ์ขั้นที่ 2 ได้ เช่น ต้องเกิดการรวมกลุ่มของแกนนำหรือเกิดคณะทำงานขับเคลื่อนโครงการ

ข้อควรจำ

การทำบันไดผลลัพธ์ไม่มีสูตรสำเร็จตายตัวว่าต้องเป็น 3 - 4 ชั้น ขึ้นอยู่กับความสำเร็จของผลลัพธ์ในแต่ละระดับที่จะส่งผลต่อความสำเร็จของผลลัพธ์ในระดับต่อไป แต่ต้องจำไว้ว่า

- ผลลัพธ์ขั้นสุดท้ายควรเป็นผลลัพธ์สำคัญที่สุด ที่จะบ่งบอกถึงความสำเร็จของโครงการ อย่างน้อยควรจะเป็นผลลัพธ์ในระดับการเปลี่ยนแปลงตัวกำหนดที่ส่งผลต่อสุขภาพ (B) หรือผลลัพธ์ระยะกลางในโปรแกรมผลลัพธ์

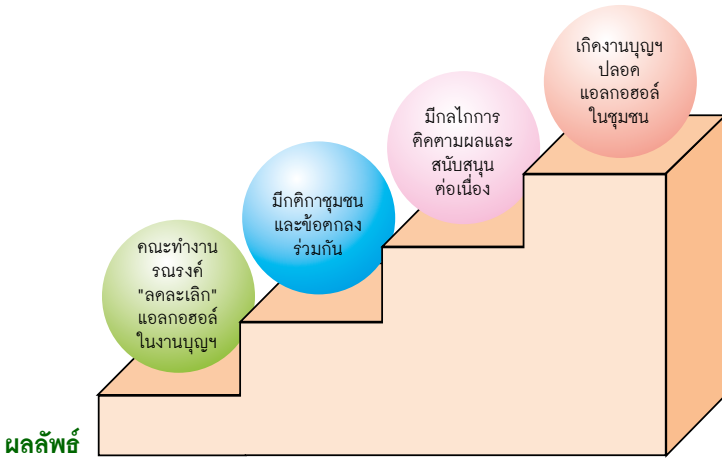

- ต้องเป็นผลลัพธ์ที่สามารถทำได้ภายในระยะเวลาของแผนงาน/โครงการเท่านั้น จึงไม่จำเป็นว่าผลลัพธ์ขั้นสุดท้ายจะต้องเป็นผลลัพธ์ระดับสถานะสุขภาพที่ต้องการเสมอไป เช่น การมีสุขภาพที่ดี เพราะอาจทำไม่ได้ภายในระยะเวลาที่กำหนด

คำถามที่ควรนำมาใช้ในการกำหนดโจทย์ประเมินให้สอดคล้องกับบันไดผลลัพธ์แต่ละขั้น

- (1) เกิดผลลัพธ์ดังกล่าวขึ้นหรือไม่
- (2) ผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นเป็นอย่างไร (ทั้งในเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ)
- (3) ผลลัพธ์ดังกล่าวนั้นเกิดขึ้นอย่างเป็นขั้นเป็นตอนตามบันไดผลลัพธ์ที่วางไว้หรือไม่

ตัวอย่างบันไดผลลัพธ์โครงการลด ละ เลิกการดื่มเครื่องดื่มแอลกอฮอล์ในงานบุญ งานประเพณี

ขั้นตอนที่ 2 กำหนดตัวชี้วัดผลลัพธ์ กิจกรรม และออกแบบการเก็บข้อมูลตัวชี้วัด ผลลัพธ์

1) กำหนดตัวชี้วัดให้ชัดเจนสอดคล้องกับผลลัพธ์ที่ต้องการ สามารถวัด ประเมินได้ภายในระยะเวลาโครงการ จะเป็นตัวชี้วัดทั้งในเชิงปริมาณหรือคุณภาพ ก็ได้

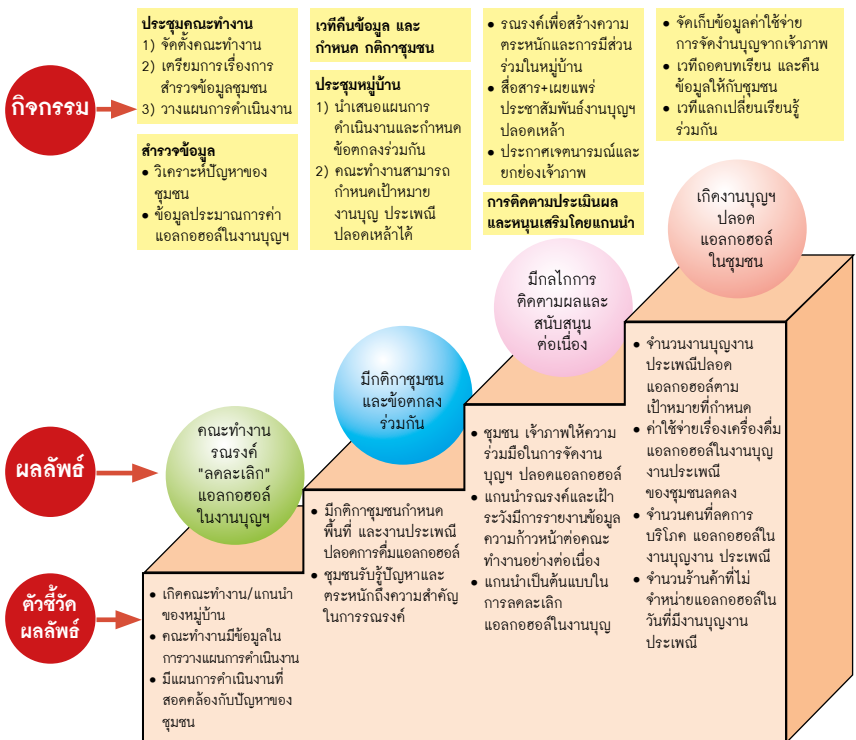
คุณสมบัติของตัวชี้วัดผลลัพธ์ที่ดี

- ใช้วัดได้เป็นรูปธรรม เข้าใจง่าย
 - มีความน่าเชื่อถือและเป็นที่ยอมรับร่วมกันระหว่างผู้ทำโครงการ กลุ่มเป้าหมายและภาคีที่เกี่ยวข้อง
 - ไม่ควรมีตัวชี้วัดมากเกินไป เพราะอาจเป็นภาระและทำให้สับสนเวลาวิเคราะห์ผล
 - ตัวชี้วัดในเป้าหมายสุดท้ายควรเป็นผลลัพธ์สำคัญที่สุดที่บอกถึงความสำเร็จได้จริงเพียง 1-2 ตัวชี้วัด

2) นำกิจกรรมที่จะดำเนินงานมาแยกไว้ในส่วนบนของผลลัพธ์ในแต่ละขั้น

ผู้ประเมินต้องทำความเข้าใจรายละเอียดของแต่ละกิจกรรมให้ชัดเจน เพื่อให้สามารถเชื่อมโยงกับผลลัพธ์ในแต่ละขั้นได้สอดคล้องกัน เพราะผลลัพธ์แต่ละขั้นอาจเป็นผลมาจากการทำกิจกรรมหลายๆ กิจกรรม และอาจมีกิจกรรมบางกิจกรรมที่ส่งผลต่อผลลัพธ์หลายขั้นด้วยเช่นกัน

ตัวอย่างบันไดผลลัพธ์ ตัวชี้วัดผลลัพธ์และกิจกรรมของโครงการลด ละ เลิก การดื่มเครื่องดื่มแอลกอฮอล์ในงานบุญงานประเพณี

3) ออกแบบการเก็บข้อมูลตัวชี้วัดผลลัพธ์ไว้ล่วงหน้าตั้งแต่เริ่มดำเนินงาน เพื่อใช้ในการจัดเตรียมเครื่องมือและทีมงาน กำหนดช่วงเวลาที่จะเก็บรวบรวม วิเคราะห์ข้อมูลและอภิปรายผลได้เหมาะสม ที่สำคัญคือ ควรมีข้อมูลตั้งต้นสำคัญ (Base line) จากการวิเคราะห์สถานการณ์ชุมชนในช่วงเริ่มต้นพัฒนาโครงการด้วย

เรื่องควรรู้ในการออกแบบเก็บข้อมูลเพื่อตอบตัวชี้วัดผลลัพธ์

ข้อมูลที่ใช้ • ข้อมูลเชิงปริมาณ เช่น จำนวนครั้งของการประชุมตลอดโครงการ ค่าใช้จ่ายในการค้ำสุรา(บาท/เดือน/ครัวเรือน) ค่าสุราในงานบุญงานประเพณี (บาท/งาน) ฯลฯ ควรมีการตกลงหน่วยวัดให้ชัดเจนก่อนเก็บรวบรวมข้อมูล บางข้อมูลอาจต้องกำหนดช่วงเวลาที่จะจัดเก็บให้สัมพันธ์กับกิจกรรมหรือผลลัพธ์ที่ต้องการด้วย เช่น ช่วงเทศกาล ช่วงฤดูการผลิต ฯลฯ

• ข้อมูลเชิงคุณภาพ เช่น แผนการดำเนินงานของกลุ่มแกนนำในชุมชน รายงานการประชุมคณะทำงาน ฯลฯ

เครื่องมือ/วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล ควรสอดคล้องกับบริบทของพื้นที่ ใช้งานสะดวก คนในทีมงานหรือชุมชนมีศักยภาพพร้อมที่จะใช้เครื่องมือดังกล่าว เช่น การสังเกตพฤติกรรม การสอบถามกลุ่มเป้าหมายและผู้ที่เกี่ยวข้องโดยใช้แบบสอบถามหรือสัมภาษณ์ การตั้งวงสนทนาหรือจัดประชุมกลุ่มย่อย การรวบรวมข้อมูลจากแผนที่ ภาพถ่าย วิดีโอ เอกสารหรือรายงานที่มีอยู่ ซึ่งอาจต้องใช้หลายเครื่องมือประกอบกัน เพื่อยืนยันความชัดเจนและความน่าเชื่อถือของข้อมูล

ผู้รับผิดชอบจัดเก็บรวบรวมข้อมูล ควรกำหนดไว้ล่วงหน้า ในกรณีที่เป็นข้อมูลเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงทางพฤติกรรมควรให้คณะทำงานที่อยู่ใกล้ชิดกับกลุ่มเป้าหมายนั้นๆ เป็นผู้เก็บข้อมูล

ตัวอย่างการออกแบบตารางเก็บรวบรวมข้อมูลและแนวทางการวิเคราะห์ข้อมูล

ข้อมูลอะไร (ที่ต้องการใช้ใน การตอบตัวชี้วัด)	แหล่งข้อมูล (เก็บจากใครหรือ แหล่งใด)	เครื่องมือที่ใช้ (เก็บ อย่างไร เช่น ทบทวน เอกสาร การสังเกต พฤติกรรม การ สัมภาษณ์)	ผู้เก็บรวบรวม และวิเคราะห์ (ใครเป็นคนเก็บ / ใครเป็นคน วิเคราะห์)	ช่วงเวลาเก็บ ข้อมูล (ก่อน หลัง กิจกรรมใด)	แนวทางการวิเคราะห์ ข้อมูล (เกิดผลลัพธ์ตามที่ กำหนดไว้หรือไม่)
ตัวชี้วัดที่ ...					
ตัวชี้วัดที่ ...					
การอภิปรายผล	<ul style="list-style-type: none"> เกิดการเปลี่ยนแปลงอะไร (ผลลัพธ์และข้อมูลผลลัพธ์) เกิดการเปลี่ยนแปลงเพราะอะไร ได้ผลลัพธ์ตามคาดหวังหรือไม่ 				

ขั้นตอนที่ 3 ปฏิบัติงานตามกิจกรรมที่ออกแบบไว้ และเก็บข้อมูลตามตัวชี้วัด

ผู้รับผิดชอบจะต้องเก็บข้อมูลตามตัวชี้วัดผลลัพธ์ที่กำหนดไว้ตลอดช่วงอายุโครงการ ตั้งแต่ก่อน ระหว่างและหลังดำเนินโครงการ เพื่อให้สามารถวิเคราะห์ได้ว่า มีการดำเนินกิจกรรมใดไปแล้วบ้างและนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงหรือผลลัพธ์หรือไม่อย่างไร

ขั้นตอนที่ 4 วิเคราะห์ข้อมูล และอภิปรายผล

เมื่อเก็บรวบรวมข้อมูลได้แล้ว จะนำมาเปรียบเทียบระหว่างข้อมูลตามตัวชี้วัดหลังดำเนินโครงการกับก่อนดำเนินโครงการ เพื่อให้เห็นว่ามีความก้าวหน้าเป็นไปตามที่คาดหวังหรือไม่อย่างไร และการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นนั้นเป็นผลจากการดำเนินโครงการอย่างไร

ผลที่ได้จากการวิเคราะห์จะเกิดได้ 2 ลักษณะ

1) ได้ผลลัพธ์ตามที่คาดหวังไว้ (ตามบันไดผลลัพธ์)

2) เกิดผลลัพธ์ที่ไม่ได้คาดหวังไว้

- ได้ผลลัพธ์เกินคาด (+) ช่วยให้โครงการนำไปดำเนินการยกระดับเป้าหมายในผลลัพธ์ตามบันไดขั้นถัดไป

- ไม่ได้ผลลัพธ์ที่อยากได้ (-) ช่วยให้โครงการต้องเร่งปรับแผนการทำงานให้เหมาะสม

ตัวอย่างการออกแบบการเก็บรวบรวมข้อมูลและแนวทางการอภิปรายผลในโครงการลด ละ เลิก การดื่มสุราของคนในชุมชน
 ในผลลัพธ์ : "เกิดแกนนำจิตอาสาช่วยขับเคลื่อนงาน"

ตัวชี้วัดผลลัพธ์	ข้อมูลที่ต้องเก็บ	แหล่งข้อมูล	เครื่องมือที่ใช้	ผู้เก็บรวบรวมและวิเคราะห์	ช่วงเวลาเก็บข้อมูล	แนวทางการวิเคราะห์ข้อมูล
(1) เกิดคณะทำงาน/แกนนำของหมู่บ้าน	<ul style="list-style-type: none"> - องค์ประกอบของคณะทำงาน/คณะทำงาน/แกนนำของหมู่บ้าน - ผู้นำของหมู่บ้าน 	<ul style="list-style-type: none"> - รายงานการประชุมของคณะทำงาน/แกนนำ 	<ul style="list-style-type: none"> - ทบทวนเอกสารรายงานการประชุม - สัมภาษณ์คณะทำงาน 	คณะทำงาน/แกนนำโครงการ	<ul style="list-style-type: none"> - หลังจากแต่งตั้งและประชุมคณะทำงานครั้งแรก - ระหว่างดำเนินการ 	<ul style="list-style-type: none"> - องค์ประกอบของคณะทำงาน/แกนนำของหมู่บ้านเหมาะสมหรือไม่ เช่น มีผู้นำ อสม. เอกชน ผู้ที่ชาวบ้านนับถือ ฯลฯ
	<ul style="list-style-type: none"> - ความถี่/จำนวนครั้งของการจัดประชุม - จำนวนผู้เข้าร่วมประชุม - ประเด็นการประชุม - ประเด็นการแลกเปลี่ยนระหว่างการประชุม 	<ul style="list-style-type: none"> - รายงานการประชุม - คณะทำงาน/แกนนำ 	<ul style="list-style-type: none"> - ทบทวนเอกสารรายงานการประชุม - สังเกตจากการประชุม 	คณะทำงาน/แกนนำโครงการ	<ul style="list-style-type: none"> - หลังจากประชุมครั้งแรก 	<ul style="list-style-type: none"> - ดูการมีส่วนร่วมของคณะทำงาน/แกนนำ - มีการจัดประชุมบ่อยครั้งและต่อเนื่องหรือไม่ - จำนวนผู้เข้าร่วมประชุมสม่ำเสมอ / องค์ประกอบผู้เข้าร่วมประชุมเป็นอย่างไร - ประเด็นการประชุมเกี่ยวข้องกับเรื่องใด - มีการแลกเปลี่ยนกว้างขวางหรือไม่

ตัวชี้วัดคุณลักษณะ	ข้อมูลที่ต้องเก็บ	แหล่งข้อมูล	เครื่องมือที่ใช้	ผู้เก็บรวบรวมและวิเคราะห์	ช่วงเวลาเก็บข้อมูล	แนวทางการวิเคราะห์ข้อมูล
(2) มีข้อตกลงของกลุ่มแกนนำคละเล็กคี่มหัด้าเป็นตัวอย่าง	- ข้อมูลเนื้อหาข้อตกลงการทำงานภายในกลุ่มแกนนำ	- คณะทำงาน/แกนนำ	- ทบทวนเอกสาร รายงานการประชุม - สัมภาษณ์คณะทำงาน	คณะทำงาน/แกนนำ โครงการ	- หลังจากประชุมคณะทำงานทุกครั้ง	- คณะทำงาน/แกนนำมีการคุยข้อตกลงการทำงานร่วมกันหรือไม่ เนื้อหาของข้อตกลงมีเรื่องสำคัญที่แกนนำต้องลคละเล็กคี่มหัด้าเป็นตัวอย่างด้วยหรือไม่ - คณะทำงาน/แกนนำยอมรับข้อตกลงในการทำงานร่วมกันดังกล่าวหรือไม่
(3) มีแผนการดำเนินงานที่สอดคล้องกับปัญหาของชุมชน	- เนื้อหาแผนการดำเนินงาน - จำนวนคนในชุมชนที่ยอมรับแผนการดำเนินงาน	- รายงานการประชุม - คนในชุมชน (ผู้คี่มหัด้า เขวชน และเจ้าภาพจัดงำนบุญ)	- ทบทวนเอกสาร รายงานการประชุม - สุ่มสัมภาษณ์คนในชุมชน ทั้งคนคี่มหัด้าเขวชน และเจ้าภาพจัดงำนบุญ	คณะทำงาน/แกนนำ โครงการ	- หลังจากประชุมคณะทำงานเพื่อวางแผนการดำเนินงาน	การลอบถนทงจากคณะทำงานที่เป็นคนวางแผนและคนในชุมชนที่เป็นกลุ่มเป้าหมายของโครงการเพื่อดูว่า - แผนการค้ำเป็นงานลอบคค็ล้องกับสถานการณ์ปัญหาของชุมชนหรือไม่ มีข้อมูล baseline ของปัญหาท่อนค้ำเป็นงานหรือไม่ - คนในชุมชนรับรู้แผนการค้ำเป็นงานทงอย่างทง้างวงหรือไม่

การอภิปรายผล

วัตถุประสงค์ของผลลัพธ์ไม่ใช่เพียงต้องการให้มีความเห็นหรือแนะนำเท่านั้น แต่ต้องการให้คณะทำงานมีองค์ประกอบครบทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องและสามารถทำงานร่วมกันได้เป็นอย่างดี การอภิปรายผลลัพธ์นี้จึงต้องเป็นการพิจารณาร่วมกันระหว่างคณะทำงาน/แกนนำและคนในชุมชนว่า การร่วมกันผลักดันกิจกรรมเพื่อให้บรรลุตัวชี้วัดต่างๆทั้ง 3 ข้อนี้

- คณะทำงาน/แกนนำแต่ละคนได้ทำหน้าที่ตามที่ได้รับมอบหมายด้วยความเต็มใจหรือไม่
- คณะทำงานที่ได้รับการแต่งตั้งในกิจกรรมต่างๆของโครงการได้รับการยอมรับจากคนในชุมชนมากน้อยเพียงใด

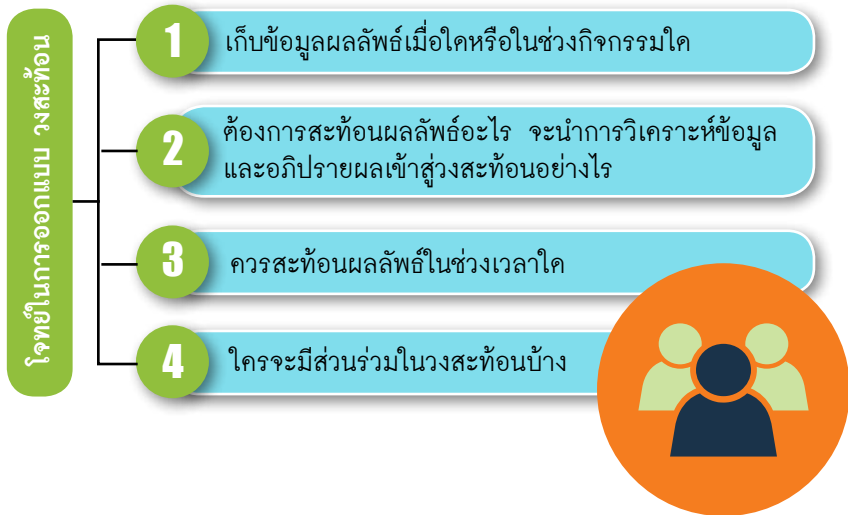
• คณะทำงาน/แกนนำได้ลดละเลิกเหลือเป็นตัวอย่างก่อนหรือไม่

หลักฐานที่ปรากฏชัดคือ การสร้างการยอมรับจนทำให้คนส่วนใหญ่ในชุมชนร่วมคิด ร่วมวางแผนข้อตกลง โดยมีความขัดแย้งน้อยที่สุด เป็นต้น

หลังจากนั้น ควรนำผลการสังเคราะห์ที่ได้ส่งคืนข้อมูลแก่ผู้ที่เกี่ยวข้อง เพื่อยืนยันความสามารถในการทำงานขั้นแรก ของคณะทำงาน/แกนนำ และหาแนวทางปรับกระบวนการทำงานในระยะต่อไป

ขั้นตอนที่ 5 สะท้อนผลลัพธ์ให้กับผู้เกี่ยวข้อง

คณะทำงานโครงการควรจัด "วงสะท้อนผลลัพธ์" ระหว่างผู้ที่เกี่ยวข้องทุกฝ่าย เพื่อนำ "ข้อมูลตัวชี้วัดผลลัพธ์" ที่ได้จากขั้นตอนที่ 4 มาสรุปให้เห็นถึงผลการดำเนินงาน และรับฟังเสียงสะท้อนจากกลุ่มเป้าหมายและภาคีที่เกี่ยวข้อง เพื่อสร้างการรับรู้ร่วมกันและปรับกระบวนการดำเนินงานในกรณีที่ไม่ได้ผลลัพธ์ตามที่วางไว้ หรือใช้ในการประเมินผลลัพธ์ระดับถัดไปในกรณีที่ผลลัพธ์เป็นไปตามคาด

การสะท้อนผลลัพธ์ต้องทำอะไร ?

ขั้นแรก นำผลลัพธ์ของโครงการที่คัดเลือกมาเป็นบันไดผลลัพธ์มาพิจารณา ลำดับก่อน-หลังของการเกิดผลลัพธ์ และกำหนดช่วงเวลาที่จะสะท้อนผลลัพธ์ อาจแยกตั้งวงสะท้อนที่ละผลลัพธ์หรือจะรวมผลลัพธ์ในบางประเด็นที่เกิดขึ้นในช่วงเวลาใกล้เคียงกันมารวมสะท้อนพร้อมกันก็ได้ และอาจสะท้อนผลลัพธ์ในประเด็นเดิมซ้ำได้อีกในวงสะท้อนครั้งถัดไป ถ้ามีการเปลี่ยนแปลงของผลลัพธ์เพิ่มเติมหรือเป็นผลลัพธ์ที่ต้องคิดคืบคอดต่อเนื่อง

ขั้นที่ 2 ระบุกิจกรรมที่จะนำไปสู่ผลลัพธ์ในระดับต่างๆ ตามลำดับของการดำเนินงาน

ขั้นที่ 3 กำหนดผู้มีส่วนร่วมในวงสะท้อนแต่ละครั้ง ซึ่งอาจแตกต่างกันไปในแต่ละวง ขึ้นอยู่กับข้อมูลและผลลัพธ์ที่จะสะท้อนว่าเกี่ยวข้องกับกลุ่มเป้าหมายและภาคีกลุ่มใดบ้าง

ขั้นที่ 4 เตรียมข้อมูลผลลัพธ์ที่จะสะท้อนในรูปแบบที่เข้าใจได้ง่ายและเห็นการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นได้ชัดเจน อาจเป็นข้อมูลเปรียบเทียบตั้งแต่ก่อน ระหว่างและหลังดำเนินงาน ในรูปของตาราง แผนภาพ กราฟ ภาพถ่าย คำบอกเล่าของกลุ่มเป้าหมายและอื่นๆ

ขั้นที่ 5 ประมวลผลการสะท้อนและความเห็นจากผู้เข้าร่วมวงสะท้อนเพื่อใช้ในขั้นตอนที่ 6 ต่อไป

ข้อควรระวังในการจัดวงสะท้อนผลลัพธ์

- แม้ว่าการจัดประชุมเพื่อสะท้อนผลลัพธ์เป็นระยะๆ จะช่วยให้เห็นพัฒนาการของผลลัพธ์และป้องกันความเสี่ยงที่อาจจะไม่ได้ผลลัพธ์ตามที่หวังไว้ แต่การกำหนดจำนวนครั้งของการจัดวงสะท้อนควรสอดคล้องกับเวลางบประมาณและขนาดของกิจกรรมด้วย เช่น โครงการ 1 ปี อาจออกแบบการสะท้อนผลลัพธ์ประมาณ 3 ครั้ง

- จำนวนครั้งในการจัดวงสะท้อนผลลัพธ์ไม่จำเป็นต้องเท่ากับจำนวนขั้นของผลลัพธ์เสมอไป
- ข้อมูลที่ใช้ในการสะท้อนผลลัพธ์ต้องมีความน่าเชื่อถือ มีแหล่งอ้างอิงชัดเจน และไม่ละเมิดสิทธิของผู้ที่ให้ข้อมูล

ขั้นตอนที่ 6 ปรับกระบวนการหรือแผนการดำเนินงาน

ในกรณีที่ได้ผลลัพธ์ตามที่คาดหวังไว้ก็สามารถดำเนินการต่อตามแผนเดิมได้เลย แต่ถ้าไม่เกิดผลลัพธ์ตามที่วางไว้ จะต้องนำแนวทางที่ได้จากการหารือกันในช่วงสะท้อนผลลัพธ์มาทบทวนและปรับแผนการดำเนินงานในระยะต่อไป แล้วจึงวนกลับไปสู่ขั้นตอนการปฏิบัติและเก็บข้อมูลการเปลี่ยนแปลงต่อ จนกว่าจะบรรลุผลลัพธ์ที่พึงไว้ในที่สุด

รายงานเชิงผลลัพธ์

หลักฐานเพื่อการเรียนรู้และพัฒนา

เมื่อดำเนินงานครบทั้ง 6 ขั้นตอนแล้ว สมควรจัดทำเป็น "รายงานการติดตามประเมินผลเชิงผลลัพธ์" เพื่อเอาไว้ใช้เป็นหลักฐานแสดงถึงแนวทางหรือกิจกรรมที่ทำให้เกิดและไม่เกิดผลลัพธ์ พร้อมทั้งวิธีการปรับแผน/ระบบงาน/วิธีการดำเนินงานในแต่ละช่วงเวลา อีกทั้งยังช่วยให้ทีมงานเห็นถึง "พัฒนาการและข้อเรียนรู้" ที่เกิดขึ้น จึงเป็นประโยชน์ในการพัฒนาศักยภาพของทีมงานไปในตัว และยังสามารถนำไปถ่ายทอดให้กับบุคคลอื่นๆ อีกด้วย

รายงานการติดตามประเมินผลเชิงผลลัพธ์ นอกจากจะมีข้อมูลพื้นฐานของโครงการ (เช่น ชื่อ/รหัสโครงการ พื้นที่ดำเนินงาน ระยะเวลาดำเนินงาน ฯลฯ) แล้ว ควรมีการรายงานผล 3 ส่วนสำคัญ⁵

ส่วนที่ 1 : ผลการดำเนินงาน

- ความก้าวหน้าของกิจกรรมทุกกิจกรรมว่าทำอะไร เมื่อใด มีใครเข้ามาช่วยบ้าง และเกิดผลสำเร็จจะอะไรอย่างไร
- ความก้าวหน้าของผลลัพธ์ว่าเป็นไปตามที่กำหนดไว้หรือไม่ อย่างไร เพราะเหตุใด

ส่วนที่ 2 : ประเมินความก้าวหน้าในการดำเนินงาน

เทียบกับภาพรวมโครงการทั้งหมด (เช่น มีความก้าวหน้าเชิงกิจกรรมและผลลัพธ์แล้ว 30% ในงวดที่ 1) และควรสรุปปัญหาอุปสรรค พร้อมทั้งแนวทางการแก้ไขออกมาเป็นข้อๆ ด้วย

ส่วนที่ 3 : กิจกรรมที่จะดำเนินการต่อไป

ทั้งกิจกรรมที่วางแผนไว้ตั้งแต่ต้น กับกิจกรรมที่ต้องปรับแก้ไขตามที่ได้ข้อสรุปจากวงสะท้อนผลลัพธ์

⁵ รายละเอียดการจัดทำ "รายงานการติดตามประเมินผลเชิงผลลัพธ์" สามารถศึกษาได้จากสำนักสร้างสรรค์โอกาสและนวัตกรรม (สำนัก 6)

ภาคผนวก 1 :

ทิศทาง วัตถุประสงค์และเป้าหมาย 10 ปี สสส.

สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) เป็นองค์กรที่เกิดขึ้นตามพระราชบัญญัติกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ พ.ศ.2544⁶ ได้กำหนด วิสัยทัศน์ "ทุกคนบนแผ่นดินไทย มีขีดความสามารถ สังคม สิ่งแวดล้อม ที่เอื้อต่อสุขภาพ" โดยมีพันธกิจ "จุดประกาย กระตุ้น สาน และเสริมพลัง บุคคล และองค์กร ทุกภาคส่วน ให้มีขีดความสามารถและสร้างสรรค์ระบบสังคม ที่เอื้อต่อการมีสุขภาพ"

วัตถุประสงค์

- 1) ส่งเสริมและสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพในประชากรทุกวัยตามนโยบายสุขภาพแห่งชาติ
- 2) สร้างความตระหนักเรื่องพฤติกรรมและการเสี่ยงจากการบริโภคสุรา ยาสูบ หรือสารหรือสิ่งอื่นที่ทำลายสุขภาพและสร้างความเชื่อในการสร้างเสริมสุขภาพแก่ประชาชนทุกระดับ
- 3) สนับสนุนการรณรงค์ให้ลดบริโภคสุรา ยาสูบ หรือสารหรือสิ่งอื่นที่ทำลายสุขภาพ ตลอดจนให้ประชาชนได้รับรู้กฎหมายที่เกี่ยวข้อง
- 4) ศึกษาวิจัยหรือสนับสนุนให้มีการศึกษาวิจัย ฝึกอบรมหรือดำเนินการให้มีการประชุมเกี่ยวกับการสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ
- 5) พัฒนาความสามารถของชุมชนในการสร้างเสริมสุขภาพโดยชุมชน หรือองค์กรเอกชน องค์กรสาธารณประโยชน์ ส่วนราชการ รัฐบาล หรือหน่วยงานอื่นของรัฐ

⁶ พระราชบัญญัติกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ พ.ศ.2544

6) สนับสนุนการรณรงค์สร้างเสริมสุขภาพผ่านกิจกรรมต่างๆ ในลักษณะที่เป็นสื่อเพื่อให้ประชาชนสร้างเสริมสุขภาพให้แข็งแรง ใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ และลดบริโภคสุรา ยาสูบ หรือสารหรือสิ่งอื่นที่ทำลายสุขภาพ

เป้าหมาย 10 ปี (2555-2564)

1) ลดอัตราการสูบบุหรี่ของคนไทยอายุ 15 ปีขึ้นไปใน พ.ศ.2562 ไม่เกิน ร้อยละ 16.7

2) ลดปริมาณการบริโภคเครื่องดื่มแอลกอฮอล์ต่อหัวประชากรผู้ใหญ่ในปี 2563 ให้น้อยกว่า 6.61 ลิตรแอลกอฮอล์บริสุทธิ์ต่อคนต่อปี

3) ลดการคิดเชื้อเอชไอวีรายใหม่ให้เหลือปีละไม่เกิน 1,000 ราย ภายในปี 2573

4) เพิ่มอัตราการบริโภคผักและผลไม้อย่างเพียงพอตามข้อแนะนำ (400 กรัม ต่อวัน) ไม่น้อยกว่าร้อยละ 50 ใน พ.ศ.2564

5) เพิ่มการมีกิจกรรมทางกายประจำของคนไทยอายุ 11 ปีขึ้นไป ไม่น้อยกว่า ร้อยละ 80 ใน พ.ศ.2564

6) ลดความชุกของภาวะน้ำหนักตัวเกินและโรคอ้วนในเด็กให้น้อยกว่าร้อยละ 10 ใน พ.ศ. 2562

7) ลดอัตราการตายจากอุบัติเหตุทางถนนสัดส่วนไม่เกิน 10 ต่อประชากรแสนคนใน พ.ศ. 2563

8) ร้อยละของประชาชนอายุ 15 ปีขึ้นไปที่มีความสุขเท่ากับหรือสูงกว่าคนทั่วไป อย่างน้อยร้อยละ 85 ในปี 2564

9) เพิ่มสัดส่วนของครอบครัวอบอุ่น

10) ชุมชนและท้องถิ่นเข้มแข็ง

